

Под тим је именом једна путујућа руска трупа приказивала на даскама Европе прераду једног ~~извода~~ извода из једног од романа ~~према~~ Трилогије Д. С. Мережковског. О ~~изводу~~ прерадама ~~извода~~ реч казаво један француски критичар после приказа Воторена / Vautrin /, драме ~~извода~~ која носи име једног јучака из Валзакова романа Чича Горио. Трао је ~~извод~~ драме и драму тамо ако између да и не и најзад ликвидирао случај са изјавом: да ~~извод~~ Валзака, ипак, не треба прекрајати и напово шити. Не бисмо могли ~~извод~~ пристати и уопштити мишљење француског критичара без резерве. Кад је реч о руском театру и добним руским глумцима, ауторм романа увек имају нешто да добију. У случају Царевића Алексија имали бисмо да примијено следеће: кимад би морао бити приказан у неком континентном театру, а гледаоци и слушаоци би морали знати роман у прстима, и имати извесне разражене погледе на историске личности и на народ о којима је у комаду реч.

Церемонски је писац европског коса. Роман његов Петру Великом и о Алексију Хармонијашаје бриљантно рађен уметнички до краја срећен и разижен. Драма је истакла детаљ. Алексије стоји као једна тврдо и добро превучена црта преко свега што се деваза и слути. Комад је, карактеристично руски, бескрајно дубоко и безшало стапајућа присуност царевића на сцени умара, понекад и кизија. Роман Мережковског чита се без предаха, течно из слике у слику, без паузе. Драма је то кориговала; она је истакла да је руски живот дун дугих и гладних пауза, и да се за време тих пустинских пауза даље види и ~~и~~ и мисли и усред збивања и дагађања. Неки дејсви драме — подељена је у десет слика — много су разучени; јер је неодојло било оставити све што има у роману. Други су дејсви скрти; појавије се нека вред занемарива личност, и одједаред нестане без трага; остало је у роману. И тако даље. Али и то је добар руски глумац велики уметник хармоније, детаља, паузе, мере и прекомерности, драма је деловала склоно на свакога ко је имао спреме да је разуме. Опремили су комад за сцену одлично чујени руски сликар и режисер. Како није било све као у предратним театрима Русије, имали смо и ту велико задовољство видети да Рус предлогом ^и у уметности не зна за начину. Кадића је кадића, икона је икона, каковане чизме нису од папира, стран језик говори онај ко га зна, сузде се плачу, цар

Петар Велики замета је јудескара а у мртвачком сандуку замета дечи дактилолошије. руски реализам био је на сцени вовчено потпун. Ванредне декорације су приказивале сабласни Петроград боље него ичијарима. До ужаса стварно су стојали на сцени контац између оца и сина, ширгут и хомњава старог пред новим судар вечног и пролазног светог и богохулног, сва свака сатанска лабораторија из које Русија не излази.

Петар Велики је релативно ретко на позорници, али се осећа непрестано кроз сваконократ и скаму реч своје оковине, сваки миг и уздах својих оруђа и жртава. Он је велики и јаки од тиранина и самог дрнца, он је створење друге крви и душе него сан његови савременици, он је чудовите и сфинкс. Његова виталност, његово самопоузданје, његова радост од свега што ствара, и вера да све што ради испогрено дају му неку бољину. Глумач који је играо Петра умро му је у моментима дати нешто од величанства библијско створитељског: "и погледа све што је створио, и где све је оико вratio добро." Али, у Русији смо у земаљи где важи веровање да Бог и небо увек спремају пад и катастробу, где је човек много самопоуздан. Петар Велики, тај чин, то глоње и одозо, спире се о две слабе тачке: зида и рађа самог себе страшне антипринципе: зида Петроград, и рађа Алексија. Подиже град своје славе и град културе на блату и мочварним превалијама, трудом у крај огрезалих и болесну измодених робова. И отац је бескраног, снабдоменог, порочног, неамбициозног Алексија, этажног пареана у којем нема ничега — од Петрограда и Поктаве, — од немачког језика и холандског сата, — од прогресије, — од праве консервативности. Небутим, тај је Алексије, био израз принципа руског народа, него његов отац. Петар је имао једно начело, руски народ сасвим друго. А Алексије ће бити и артвично јагње начела који је ~~који~~ народ онога доба.

Тај скамни рељеф оца и сина, оца који је дете, сина који опредељене, и народа који је хаос, са позадином дубоко симболичног Петрограда, са маглом целе Русије, то чини се, дошло је у драми до елементарнијег израза него у роману. Јаки људи су биле пред нама! Сцена када се кроз широкстворене прозоре види Петроград, а кад се замахују песничке и оре стране кхетве руских осноћа из Петрова двора: баск ау-туу! баск ау-туу! та је сцена умасна. Као минуту музом вездади се одједаре за оно што је писао Достојевски: "А Петроград, гамо и труј, провале се у своје цинске мочаре, и видете се на свом задиданоми, у пену,

3

обученом коју једини Петар Велики од Фалконета / споменик /, а сви ће народи дизати барикаде испред побеснеде руске тројке, и свуде ће се место вика пити крај.

Чудна је ствар са проровцима, са старајаним књигама, са слутњама људи. Или Бог доиста дарује понекад силу која види ход и судбину човечанства у далеке векове, или су живот и историја људска тајко сјустрини и ужасни, да сваком пресказашу, свакој ужаснојизији доносе оставарење. Али, од свих проровцива ~~човека~~ потреснији ^{човека} никла из свакидашњег искуства, свајданњег живота људи. У дрвној инђанској књизи Ману стоји: "Кроз безбојност долазе људи до ушпеха постизавају оно за чим мудре, триумфују над својим непријатељима. Али се најзад осуше и иструну у корену своме". И гле, хиљадама година касније долази Петар, ључак ^{антисистем} просвећене Русије, и ^{човека} прву половину мудрости инђанске књиге; и долази Алексије да запечати другу половину пророчке речи, да Великом Петру баци у лице грозну истину руске историје: "Ти ћеш врак пролити на губишичу крај свога сина, царску крај, и та ће крај пасти насве главе до последњег цара, и наше ће се плене у крај искоренити"...

Но су били ~~човека~~ Петар и Алексије као индивидуалности? Није доста рећи да је Петар носилац ^{напада} радности и просветне борбе, а Алексије реакционар, лењивац, тамни тип Русије. Није доста рећи да у том случају ~~човека~~ једини перверсијски појава: ~~човека~~ је мање покончење смешто прогресијности старијег! у апстрактним својим значењима, Петар и Алексије нису вредност и невредност живот и немајот, акција и стагнација. Него су два разноправна ^{човека} узносилка, иако са свим супротна руска примцима: један са кулминацијом у власти и моћи, други са победом у жртви и кроз насиљну смрт. Петар је исто~~чо~~твико негативан колико~~чо~~позитиван, а Алексије иста ролико позитиван колико~~чо~~негативан — са гледишта руске историјске и религиозне мисли. Петар ради на земљи, он отворено и гордо ~~човека~~ тера драо русије да расце у висину, да грана и да се шири. Алексије ~~човека~~ дејствује испод земље, тихо, полуучесно, добром соковима свога бића ната ^{се јавља} и храни ^{човека} коре. Са Петром ~~човека~~ у по бела дана политика, наука, план. Кроз Алексија ромња нешто светачко, ^{човечко, болећиво и болезниво} Петар је нешто готово и цело, какав је такав је. Алексије ~~човека~~ не може да се формира у одређено име: час је такав као да је језгро у лемуџиструнуло, и остала само бедна љуска; часом опет, кроз дувеви ^{човека} муке улази у конзулатије

и обасјаности духа од којих се и Петар трза.

Ко су Петар и Алексије као друштвени појаве? Петар је имао оску снагу од ~~снаге~~ ^{обичне} ~~чуда~~, јер није зависио од позеравних личности, од робова и креатура. Просвећенији од све своје онолике, јачи од свију, се-
као је као репе ове у чије руке је сила опасност да падне. Петар истиче многу модерну црту друштвеног реформатора: труди се да животу да боље облике, на начин који ће њему чинити најбољи од свих које је у Европи видео.
Али Петру недостаје ~~снага~~ ^{субстанција} један важан начин на послу ослобођења друшт-
вених бића, ~~правде~~ правда. Да би сила могла бити плодносна, она мора доћи у првомјернос са свима и са сваким, ^{Генерално стручје олк /} ~~Чланови ослободитељног
такође ће бити послано на Скупштину када ће Европа. Прави руки заточеника се
западе у Европе~~. Вероватно је и он, као син Руси, према речи Чадајева,
носмо у својој крви некто што се противи ~~династији~~ азији. Ујајац, Петар није
имао љубави, њему је сметана љубав и у другим људима. Прогрес Русије он ни-
је желео, него хтео. Јашен осећања љубави, Петар није знао да му је Бог,
кроз сина, додао ово овај начин друштвеног дејствовања који је најбољи:
љубав према другима, и жећ за љубављу од других. Алексије се родио баш
такав: сав незраћен и недочет, али са једном огромном моћју ~~занимљив~~
за добре односе према људима, са великим срцем, са много доброте и скоро
светачке трпељивости, са даром за опрavlјање и веровање. Прост, чеук, испо-
^{дјељ} у грехима, он је ~~занимљив~~ као чена жика држао дуне и наде целог Петро-
ва двора и целог руског народа, ^{изјутре} свих несретних Петрових заточеника и хри-
тава. Њега је свако морао залети. У ^{занимљив} Алексија је Меренковски, па ^{занимљив} затим и
руски глумци ставили све ~~занимљив~~ карактеристичне црте руског човека са много
^{изјутре} човечине ^{тешка} драми и немноги, који пијан или трезан, чист или ^{занимљив} осваја љу-
де неодоливо. Кад Алексије остави жену и побегне са љубавницом у Италију,
и Петар сплете све мреже да ^{изјутре} буде ухваћен, вустрмени цар улази у авантuru
спасавања Алексијева чисто за љубав несретном принципу. А кад Петар надму-
ди аустријског цара, и Алексију нема спаса, од аустријских дворана око њега
нико душе ~~занимљив~~ ^{изјутре} открије чија лице и каже му
да ће бити предат цару Петру. Најпре месту комада руски глумци су нам да-
ли сцену која је била врхунац онога што руска позорница уме дати у паузи,
и ћутају. Алексије је насилно уморен главу на сто, машта о срећном руском
цару који ће бити он, машта о нерођену ^{изјутре} сину ~~занимљив~~ Иоану Алексејевићу —
~~занимљив~~ пред тренутак кад ће бити ухапшен. Руски глумци који је играо ~~занимљив~~

Алексија дао је у тим италијанским сценама лепоту глуме ^V сличну психокон-
ког диференцирања у мерама ретко великим. Дубоко до дна и амбоко у вис
се одртавао контраст, према Петру, у његову смислу, ~~који~~ је гонио Алексија
пре смега као човек који ^{како пребољи} ~~носи~~ једнину културну мисију, који ^{ради} кора убити све
што тој мисији смета. Петар је уживао да чује да је нека покрајина Руси-
је осетила дах европејства, него да чује да му ће син жив и здрав. За Петра
~~с~~ ^{помага} ~~напомиши~~ ~~напредова~~ ^{важи} рача ^{задес} реч једног римског хроничара: "...провинције.....умируји од
страха пред незарем, напредовајте су у смислу образовања". Алексије ~~живи~~
је до беснила доводио оца тиме што њега ^{Алексија} савршено није интересовао
културни степен ни његов лични, ни руског народа и руских земаља. Алекс-
сије није ~~живи~~ осећао ^{закон} времена Петрова, није у животу имао никакав
систем и никакву подску рада. Он, како знамо да ће још дugo и дugo радити
цела Русија, он само греји, и наје се, и тражи љубав која озара и чисти.
Од времена на време ^{закон} ходе у манастире. Петар међутим запади крајевом пеком
кад чује о религијском измишљању. За њега је ^{фас.} ^{важи} ^{закон} културе: да Алексије
не иде у манастире. ^{С друге стране, са трошком да постане монах у манастиру} онај руски принцип који је
снага у слабости победа у падаму, ^{сврхом да не се појави љубав у манастиру}
~~и у манастиру~~. ^{Пријатељ је заслуженост и фудбалски интереси}

И ~~живе~~ од тога. Осећао је Петар да је тај Алексије, тај чинставни, недостој-
ни царевић ипак нека контрола над њим, и то контрола ^V руског народа. Алексије је био типична историјска фигура руског мученика: народ је њега ра-
зумео и именосмјерно сматрао да је он регулатор Петрове размјудане величине, на-
силја његова да у земаљу унесе идеје којима се противник национално руско
осећање ^{обично обично} да гаши веру која се онда није у Русији дала оделити од патрио-
тизма. ^{И још: осећао је Пётр да} у Алексију ^{осећа} ^{закон} помекад запламсан да је он ипак
царевић, и наследник престола, и.... Да, тамни иктиник "бити цар" устајао
је и у Алексију. Додуке само у тренутцима кад је своју прираду изневеравао,
кад је противник Петрове око себе слушао. Глумци и режија су ^{закон}

~~закон~~ ^{закон} је једнитим и брзљавним поступцима сугерира-
ли вечно руски проблем: смјоб нејасних или јаких тенденција; ^{закон} пита-
ња да ли је нешто лична љубицја или херојски замах, да ли је ^{закон} катастрофа-
но подривање или припремање осамих будућих времена.

Петар и увиђали да Алексије мора бити жртвован; ^{закон} плакали са Алекси-
јем нога је отац стално дрво у апсу и кидао, а који је љубављу побеђивао
страж ^{закон} и гађање од монструмација, од антихриста. ^{закон} кад си сасвим ^{закон}

човеком с друге рazine бука и незадовољства / народног
постао да је спаси царевину / након чега је било постојање / незадовољства / народног
веровања сујеверја, онда смо се, слушаоци и гледаоци, опет враћали
Петру, или крадом, да Алексије не зна.

Мучна је била та руска драма. За обе личности, Петра и Алексија, може се рећи, на крају крајева, да су примитивне. Петар је поред свега свог европејства један рељефни варварин. Када год је он господар ситуације, је то силом ума или душе, али не силом силе. Алексије тако, иако немоје и недаровит да својим импулсима — и темељем даде израз одређене воље и свести. Само су сузе и страдања његова душа јасни. Петар није сасвим херој. Алексије није сасвим светац. Величина мисија само у моментима, код једног и другог. Код Петра, када усјаје, кроз неразумевање и кметство целог света ~~који~~ највећа светлост будућности, и поново ~~који~~ пуну снагу за ~~који~~ грозни императрица свога задатка. Алексије када одбранена ~~који~~ време, као корњача удове, увуче све своје мистичне слутње у себе и ~~који~~ се избрани једини човек у другим. Културни замах Петрова ово је само зачетак мисије, и мешав се једнако са виљаком личне тираније и личних амбиција. Унирање Алексијево према цивилизацији, ~~који~~ потоље отпораше руског истока против Запада, такође је било само ~~који~~ крњак инстинкт. Оно ~~који~~ је за духовне борбе најодлучније, борба у себи, тога није било ни код Петра ни код Алексија. Син је ипак личио на оца, и стац на сина. Сукоб између њих мораво је уочити грозан, руски грозан. Роман Мережковског дао нам је само исписан дијалог између претече и изразљавајућег сина, а драма ~~која~~ нам је тај дијалог у стварности на сцени.

Алексије: Али чешћи ти мене погубити, него ју ја сам отиши за тебе на губијите. Опрости ми само и воли ме, воли ме увек. Није нико чека не сазна за то, само ти и ја, само ти и ја... Учини тамо... Учини... Ходеш ли учинити?

Петар: Шта говориш? Шта ти то говориш? Та то је да човек полуди!

Алексије: Војиш ли се којада грехаш?

Петар: Војим се.

Алексије: Не бој се, Бог ће оправити.

Петар: Неба оправити. Сам си рекао ће ~~који~~ звог твоје крај казнити целију Русију.

Алексије: Оправио ће се Бог. Заједно ћемо стати пред ~~којима~~ њега, заједно ћемо га умилостивити.

7
Разговор је тиме био довршен. Петар је пољубио благословио бича, окренуо се застава као укопан. Точиоци су за часак запели, гладијатор се за часак уморио, душа је за час замурала пред зверством. Иако је можда све била само тактика Петрова? У истој соби корак далеко од утешеног мученика, Петар је потписао смртну казну над првороденим сином. По логици своје снаже и свога начела, Петар је морао тако учинити. Иначе би можда љубав смождила ако не ћела, његово самодржавље и његову Европу.

У последњој сцени видимо свечану дворацну мртвачку сандук у којем лежи погубљени Александар. Страже, капућер тихо читају заупокојене молитве. Гледаоцима и слушаоцима чисто годи мир, једва једаред ^{мир, а не} сигуран мир смрти. Одједаред упада ^{спирала} у перја и парадној униформи Петар ~~Василевски~~, горд. Заковеда дворанима и стражи да иду. Осет ^{јака рука} врхунат, ~~јакост~~ и питање: ко је јачи онај живи или онај у сандuku? У буди, један долази да га донесе. Буда је уга шајчи, и један је први пут у овој свађи.

~~Луксус~~ ~~Софја~~